

ERİŞİLEBİLİRLİK MEVZUATI VE ERİŞİLEBİLİR ASANSÖRLERİN ÖZELLİKLERİ

Deniz Çağlayan Gümüş

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
dgumus@aile.gov.tr

ÖZET

Ülkemizde kaldırımlardan parklara, binalardan toplu taşımaya kadar kentlerde yapılan uygulamaların çoğunluğu, hareketliliğinde bir sorun olmayan, rahatlıkla yürüyebilen, elini ve kolunu kullanabilen, tam olarak görebilen ve işitebilen, gördüğü ve duyduğu şeyleri tam olarak algılayıp yorumlayabilen, günlük yaşamını sürdürebilmek için bu bilgileri kullanabilen kişiler için düşünülerek hayata geçirilmektedir.

Oysa yaşam çevrelerini oluşturan her tür yapının, farklı becerilere sahip tüm insanların kullanabileceği şekilde kurgulanması ve uygulanması gerekmektedir. Bu, planlama ve mimarlığın temel prensiplerinden biri olmasının yanında, en temel insan haklarından biri olan toplumsal yaşama katılımın da ön şartlarındandır.

Başta engelliler olmak üzere yaşlılar, hamileler, bebek arabalıları, çocuklar ve bir kaza sonucu geçici olarak engelli hale gelmiş olanlar, söz konusu “farklı becerilere sahip” kişilerden oluşan grupta yer almaktadırlar. Bir eşya veya yük taşıyan, çok iri veya çok kilolu kişilerle çok uzun ve çok kısa boylu olanlar da dâhil edildiğinde geniş bir toplum kesimini ilgilendiren “hareket kısıtlılığı bulunan kişiler” grubu oluşmakta, bu grupta yer alan kişiler erişilebilir hareket alanlarına ve hizmetlere gereksinim duymaktadır.

1. ENGELLİLİK NEDİR

7 Temmuz 2005 tarihli 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunda 19 Şubat 2014 tarihinde yapılan düzenleme ile engellilik;

Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi ifade etmektedir.

Kişinin toplumsal rollerini yerine getirmesinin kısıtlanması, yani engellenmesi durumudur. Fonksiyon kaybı nedeniyle oluşan sınırlılıklar, sosyal yaşamı sınırladığında, birey "engelli" olur.

2. ERİŞİLEBİLİRLİĞİN ÖNEMİ

Engelli kişilerin, hem eğitim ve sağlık gibi en temel toplumsal hizmetlerden faydalanması hem de bir işte çalışması, parklarda dolaşması, kaldırımları ve toplu taşıma araçlarını kullanması, alışveriş yapması, sinema ve tiyatroya gitmesi, spor yapması, eğlence yerlerinde vakit geçirmesi, yani günlük yaşamın içinde var olabilmesi için kentsel alanlara ulaşabilmeleri ve buraları kullanabilmeleri gereklidir.

Erişilebilirlik, hareketliliğinde güçlük yaşayan herkesin rahat, bir başkasının yardımı olmaksızın kendi başına ve güvenli biçimde hareket edebilmesini sağlayıcı önlemleri içeren bir kavramdır. Bu kavramı kentsel alandaki her türlü olanağa ulaşabilmek ve bunlardan yararlanabilmek biçiminde düşündüğümüzde ele alınması gerekli iki faaliyet alanı, fiziksel çevreye ulaşabilmek ve bilgi ve mesaja ulaşabilmek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erişilebilirlik (Ulaşılabilirlik); Herkesin, istediği her yere ve her hizmete bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesidir.

3. ERİŞİLEBİLİRLİK MEVZUATI

Ülkemizde, erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik önemli yasal düzenlemeler bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Türkiye’de yasal olarak 28 Ekim 2009 tarihi itibari ile yürürlük kazanmıştır. Engellilerin haklarına ilişkin önemli düzenlemeler yapan Sözleşmede “Erişilebilirlik” konusu başlangıç bölümünde, 3 üncü maddede ve 9 uncu maddede düzenlenmiştir.

Erişilebilirlik, ülkemizde kentsel yaşam alanlarının planlanması, inşası, ruhsatlandırılması ve denetlenmesiyle ilgili ilkeleri belirleyen İmar Mevzuatı’nda da yer almaktadır. 1997 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu’na;

“Fiziksel çevrenin özürsüzler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü’nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur.” hükmünün eklenmesinin ardından 02.09.1999 tarihinde Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği, Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik, Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Otopark Yönetmeliği ve Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik’te çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Bu mevzuat düzenlemelerine göre yeni yapılaşan ve tadilatı yapılan açık alanlar ve binalarda Türk Standartları Enstitüsü’nün ilgili standartlarına göre özürsüzler için ulaşılabilirlik önlemlerinin alınması/alınmış olması, yerel yönetimler ve ilgili kamu kurumları için bir yükümlülüktür.

Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliğinin 4 üncü maddesinde “Bu Yönetmelik esaslarına göre yapılacak bütün yapılarda, plan, fen, sağlık ve çevre şartları ile ilgili diğer kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine ve Türk Standartları Enstitüsü tarafından belirlenmiş standartlara uyulması zorunludur.” ibaresi ile erişilebilirliğe ilişkin genel hüküm bulunurken, “Bina girişleri ve rampaları” başlıklı 26 ncı maddede asansörlere ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Ayrıca Yönetmeliğin 45 inci maddesinde, asansörlerde erişilebilirlikle ilgili alınması gerekli önlemler belirlenmiştir.

Tip İmar Yönetmeliğinde 8 Eylül 2013 tarihinde, bina cephesine asansör eklenmesine ilişkin bir düzenleme yapılarak, geçici 1 nci madde olarak; “Mevzuat değişikliği veya yapıdaki kat veya alan artışları nedeniyle asansör yapılması zorunlu mevcut yapılara ilişkin ilave veya tadilat ruhsatı taleplerinde bina içinde yapılacak tadilatlarla asansör tesis edilememesi halinde engellilerin de erişiminin sağlanabilmesi için ön, yan ve arka bahçe mesafeleri içinde parsel sınırına en az (1.50) m. mesafe bırakmak kaydıyla asgari ölçülerde panoramik asansör veya ulaşılacak katın yüksekliğinin uygun olması halinde mekanik platform yapılabilir.” hükmü Yönetmeliğe eklenmiştir.

Diğer yandan, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunun geçici 2 nci maddesinde kamu kurum ve kuruluşlarına açık sorumluluklar getirilmiştir. Bu maddede;

“Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde özürsüzlerin erişilebilirliğine uygun duruma getirilir.” hükmü bulunmaktadır.

12 Temmuz 2012 tarihinde 28351 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6353 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 34 üncü maddesi ile Geçici 3 üncü maddeye aşağıdaki fıkralar eklenerek, erişilebilirliğin izlenmesi, denetlenmesi ve uygulamaların yapılmaması halinde idari para cezası uygulanması hususları düzenlenmiştir;

“Bu Kanunun geçici 2 nci maddesi ile bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının izlenmesi ve denetimi her ilde Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ile özörlöler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından yapılır. İhtiyaç halinde birden fazla komisyon kurulabilir. Denetim sonucunda ilgili belediye ve kamu kurum ve kuruluşları ile umuma açık hizmet veren her türlü yapıların ve açık alanların malikleri ile toplu taşıma araçlarının sahiplerine eksikleri tamamlaması için birinci fıkrada belirtilen sürenin bitiminden itibaren iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebilir.

Sürenin bitiminden itibaren öngörölen yükümlölüklerini yerine getirmediğı denetim komisyonlarınca tespit edilen umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının sahibi olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından her bir tespit için bin Türk Lirasından beş bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Bu şekilde bir yıl içinde uygulanacak idari para cezasının tutarı ellibin lirayı geçemez. Sürenin bitiminden itibaren öngörölen yükümlölüklerini yerine getirmediğı denetim komisyonlarınca tespit edilen büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve diğör kamu kurum ve kuruluşlarına Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından her bir tespit için beşbin Türk Lirasından yirmibeş bin Türk Lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Bu şekilde bir yıl içinde uygulanacak idari para cezasının tutarı beşyüz bin lirayı geçemez. Bu maddeye göre verilen idari para cezaları tebliğinden itibaren bir ay içerisinde ödenir. Genel bütçeye gelir kaydedilen idari para cezası tutarları dikkate alınarak erişilebilirlik konusundaki projelerde kullanılmak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinde ödenek öngörölür.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar; İçişleri, Maliye, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıklarının ve özörlöler ile ilgili konfederasyonların görüşleri alınmak sureti ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca bir yıl içerisinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

Bu düzenlemeye istinaden hazırlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliğı 20 Temmuz 2013 tarihinde yayımlanmıştır. Yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, her ilde valilikler bünyesinde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonları kurulmuş, izleme ve denetleme faaliyetlerine başlamıştır. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı kapsamında her ilde programlar hazırlanmış, denetleme faaliyetleri bu program ile belirlenen takvime göre yürütölmektedir.

Yönetmelik ekinde yer alan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme formlarında yer alan soruların cevaplanması suretiyle yapılan denetimlerde, formda yer alan asansörler soruları da cevaplanmaktadır. Yönetmeliğinin 1 inci ekinde yer alan binalar formunda, bina bahçesi, bahçe yolu, otopark, bina girişı, yatay dolaşım, tuvaletler, pencereler, kapılar, acil durum donanımlarına ilişkin soruların yanında, asansörlerle ilgili denetim esaslarının ve tasarımsal soruların bulunduğu dikey dolaşım ve işaretleme sorularının bulunduğu bilgilendirme ve yönlendirme soruları da yer almaktadır.

4. ASANSÖRLERLE İLGİLİ ERİŞİLEBİLİRLİK STANDARTLARI

Yapılan uygulamaların engelliler tarafından kullanılabilmesi için taşınması gereken bilimsel koşullar Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından yayımlanan standartlarda yer almaktadır. Erişilebilirlik standartları 5378 sayılı Kanunda;

“Türk Standardları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayımladığı standartları” olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda açıklanan ilgili mevzuatta genel erişilebilirlik gereklilikleri belirlendikten sonra ayrıntılı teknik ilkeler için TSE standartlarına atıf yapılmaktadır.

Ulaşılabilir yapıyı çevre ölçü ve ölçütleri, TSE'nin ilgili standartlarında teorik ve şematik biçimde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Her biri konuyla ilgili önemli birer kaynak olan bu standartlardan binalarla ilgili olan ve binalarda asansörlerle ilgili genel bilgi içeren TS 9111:“Özürülüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Bireyler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklileri”dir.

Erişilebilirlik açısından asansörlere ilişkin standartlar;

- TS EN 81-70 “Asansörler - Yapım ve montaj için güvenlik kuralları - Yolcu ve yük asansörleri için özel uygulamalar - Bölüm 70: Özürülüler dâhil yolcu asansörleri için ulaşılabilirlik”,
- TS EN 81-40 “Asansörler - Yapım ve montaj için güvenlik kuralları - Yolcu ve yük asansörleri için özel uygulamalar - Bölüm 40: Hareket engelli yolcular için yürüyen merdivenler ve eğimli kaldırma platformları”,
- TS EN 81-40 “Asansörler - yapım ve montaj için güvenlik kuralları - insan ve yük taşınması için özel asansörler - bölüm 41: hareket engelli insanların kullanımı için dikey kaldırma platformları”,
- TS ISO 9386-1 “Hareket engelliler için güç tahrikli kaldırma platformları - Emniyet, boyutlar ve işlevsel çalışma ile ilgili kurallar - Bölüm 1: Düşey kaldırma platformları” ve
- TS ISO 9386-2 “Hareket engelliler için güç tahrikli kaldırma platformları - Emniyet, boyutlar ve işlevsel çalışma ile ilgili kurallar - Bölüm 2: Oturan kullanıcılar, ayakta duran kullanıcılar ve tekerlekli sandalye kullanıcıları için eğik bir düzlemde hareket eden güç tahrikli merdiven tipi asansör”dir.

5. ASANSÖRLERDE ERİŞİLEBİLİRLİK SORUNLARI

Asansör, ister tasarım aşamasında planlanarak, ister sonradan eklenmek suretiyle yapılsın, merdiven çıkmakta zorlanan herkes için en önemli gerekliliklerdendir.

Asansörler ile ilgili erişilebilirliğin sağlanmasında, tasarımdan kaynaklanan ve işletmeyle ilgili sorunlar yaşanmaktadır.

Tasarıma ilişkin sorunlar arasında öncelikle asansöre erişimde kullanılması gereken güzergahta bulunan engeller yer almaktadır. Bu engeller arasında; bina dışında bulunan ve bina içindeki asansörlere yönlendirme yapılmaması, binaya girildikten sonra basamaklardan sonra asansöre erişim sağlanması, asansör kapısının genişliğinin ve kabin ölçülerinin yetersiz olması, sesli kat bilgilendirme anonsu, kontrol panel yüksekliklerinin uygun olmaması, kontrol panellerinde Braille ve piramit kabartmalarının bulunmaması sıralanabilir.

Asansörlerin bakım ve işletme maliyetleri mazaret gösterilerek çalıştırılmaması, bozuk olması, jeneratör bulunmadığı için elektrik kesintisi halinde kullanılmaması ise işletmeye ilişkin sorunlar arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Engelliler ve diğer hareket kısıtlılığı bulunan kişilerin hareket etmesini güçleştirmeyen, tam tersine sunduğu kolaylıklarla yapılı çevreyi bağımsız ve güvenli biçimde kullanmalarını sağlayan düzenlemelerin bulunduğu kentsel alanlar herkes için erişilebilir yaşam çevrelerini oluşturmaktadır. Erişilebilirlik tüm kentsel alanda; açık alanlar, binalar, ulaşım sistemleri ve bilgilendirme hizmetlerinde bütüncül olarak sağlanabilirse yaşanabilir kentlerden bahsetmek mümkün olacaktır. Başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimlerin ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yapılı çevreyle ilgili yürüttükleri etkinliklerin hepsinde temel yaklaşım erişilebilirlik özelliklerine sahip yapılı çevrelerin hayata geçirilmesi olmalıdır.

Erişilebilirliğin sağlanmasında asansörler, engelliler ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için öncelikli gerekliliklerdendir. Girişinde rampa yapılmı olanağı olmayan veya birden fazla katlı binalarda asansör bulunmaması, engellilerin binaya girmesi ve üst katlara erişmesi mümkün olmayacaktır. Bunlara ek olarak, asansörlerin farklı engel gruplarından kullanıcılar için gerekli donanımlarla düzenlenmesi ve düzenli olarak işletilmesi gereklidir.

KAYNAKLAR

- [1] 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun
- [2] Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği
- [3] ÇAĞLAYAN GÜMÜŞ Dr.D. (2009) “Kentsel Alanda Özürlüler İçin Ulaşılabilirlik”, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Belediyeler Dergisi, Sayı 142, Haziran 2009, Sayfa: 20-25.